

POROČAMO – GLOSIRAMO

Politika enotnega slovenskega kulturnega prostora

Tako se včasih kar nenadoma vsi splašimo. Po vseh forumih, telesih in organih sklicujejo sestanke in razpošiljajo mnogolistne svežnje spisov z dolgimi in kunštnimi naslovi, nekaj predsednikov in ministrov obišče naše ljube »zamejce« (pa je res čuden ta izraz!) in jim s širokimi zamahi lepih obljub natrosi, in potem sledi vroče poletje in kar srečni smo, da so tudi najbolj zagrizeni pozabili, da se je kampanja sploh začela.

Enoten slovenski kulturni prostor? Slovenski prostor je kajpak povsod, kjer živijo Slovenci, ki so še Slovenci, in ki predvsem to hočejo biti. Tako bi navsezadnji lahko bil (tudi) slovenski prostor, celo kulturni, tudi v Beogradu in Sarajevu, kajti tudi tam živijo Slovenci. Kulturni prostor je najbrž povsod, kjer nastaja kultura, ki jo mislimo tu v ožjem pomenu besede, ne kot celoto materialnih in nematerialnih (duhovnih) stvaritev določene družbe, temveč zlasti kot celoto duhovnih stvaritev (umetnost, znanost, filozofija itd.). Če govorimo o slovenskem kulturnem prostoru, mislimo s tem na prostor, kjer nastaja kultura, ki jo opredeljuje pridevnik »slovenski«, torej kultura, ki je posebna po svoji slovenskosti, po svoji nacionalni značilnosti, kar pomeni tudi poseben način odzivanja na vse drugorodno (zapisal sem odzivanja in ne odklanjanja!), in ki demokratično vključuje vse, kar kulturnega nastaja znotraj slovenskega, ne glede na idejne posebnosti. Če dodamo še pridevnik »enoten«, očitno predpostavljamo enotnost znotraj slovenskega in ne kakšno drugo enotnost. Tak koncept pa pomeni precejšnje tveganje in zdi se, da so nekatere razprave o enotnem slovenskem kulturnem prostoru, ki smo jim bili lahko priče letos spomladi, tudi opozorile na to tveganje, zlasti implicitno in le ponekod eksplicitno.

Najprej je najbrž treba poudariti, da je vprašanje enotnega slovenskega kulturnega prostora postalo aktualnejše potem, ko je v Jugoslaviji prišlo do hude krize, ki se kaže tudi kot kriza naroda, kriza odnosov med federacijo (državo) in republikami kot zveznimi državami, mednacionalna kriza (problem skupnih jeder, teze o odmiranju narodov, ki so največkrat izraz želje po ukinitvi narodov, unitarizem, egalitarizem in etatizem, ki se kljub vsem zagotovilom vedno bolj razraščajo, neenakopravnost jezikov v praksi itd.). Tako je treba ob razpravah o enotnem slovenskem kulturnem prostoru v SR Sloveniji in zunaj nje vedno upoštevati tudi kontekst jugoslovanske krize in tudi vse možne izide krize, tako možnost zaostritve in še odločnejšega zapiranja vase kot tudi možnost konca krize, kar bi lahko znova pripeljalo do že znanega vsezadovoljstva, brezbržnosti in slepote za vse, kar se nas neposredno ne tiče.

Nadalje se je treba vprašati, zakaj na vseh teh sestankih še vedno vztrajno uporabljamo besede, kot sta »mi«, ki nam pomeni t. i. »matico naroda«, torej Slovence v Jugoslaviji, in »oni«, ki označuje Slovence onstran jugoslovanskih meja, pri čemer se vse preveč domišljavo hvalimo z nekakšno »pomočjo zamejcem in pri tem pozabljamo, da so dinarji, ki jih prispevamo

za kulturo na Koroškem, Tržaškem in v Porabju, komaj še kaj vredni (saj za celotno slovensko kulturo namenimo Slovenci desetkrat manj kot samo za »nerazvite« v Jugoslaviji). Kar pa zadeva druge oblike pomoči, je žal vedno bolj usodno, da ta pomoč prihaja iz prostora, ki nezadržno postaja evropska provinca (zapiranje meja, omejevanje uvoza tuje literature, zmanjševanje izobrazbene in kulturne ravni), v prostor, ki je razen Porabja (?) neprimerno bližje razviti Evropi. Vse te razprave tudi kažejo, da v resnici nismo in ne zmoremo biti celota in enota (vsi tiskani ali tipkani materiali vztrajno ločujejo Slovence na pred- in zamejske), in da je potemtakem enotnost in skupnost Slovencev še vedno le projekt. Bojan Štih je na nekem sestanku opredelil narod kot »vsakodnevni plebiscit« za enotni (isti) jezik in enotno kulturno, skratka, kot skupno voljo za enost in skupnost. Ali danes še lahko govorimo o takšni odločenosti Slovencev, če vemo in smo bili priče, ko so člani neke koroške amaterske gledališke skupine po svoji predstavi v Ljubljani med seboj govorili nemško, če vsak dan vidimo in slišimo, da slovenski politiki, takoj ko nastopajo zunaj Slovenije, govorijo praviloma srbohrvaško, in če po televiziji poslušamo slovenske športne ali druge javne delavce, ki takoj spregovorijo srbohrvaško, brž ko jim kdo pomoli pod nos mikrofona, ki ni ravno slovenski.

Slovenci, katerih večina nas vendarle živi znotraj meja SR Slovenije, ki je del SFR Jugoslavije, smo včlanjeni v dve skupnosti, ki se povsem različno utemeljujeta. Smo del slovenskega naroda in del Jugoslavije, ki samo sebe razume kot socialistično državo in kot dosežek proletarske (razredne) revolucije. Po eni strani smo narod, ki je nadrazredna kategorija in mu, kot skupnosti, ni mar, ali so njegovi člani pripadniki te ali druge ideologije, ali spadajo v ta ali oni razred, dokler se seveda v imenu te druge pripadnosti ne obrnejo zoper sam narod. Po drugi strani pa smo (Slovenci v SFRJ) del skupnosti, ki utemeljuje z razredno in ideološko pripadnostjo in zavestjo in po mnenju nekaterih celo izključuje narod kot že preseženo kategorijo. Zato ni naključje, da za uresničitev težnje po enotnem slovenskem kulturnem prostoru ves čas postavljamo tudi določene pogoje, predvsem zahtevo po »priznanju jugoslovanske družbene ureditve« oziroma izključitev vseh tistih pripadnikov naroda, ki jim ta ureditev ali ideologija, na kateri ureditev temelji, ni po volji. Ta zahteva je vsaj na prvi pogled povsem razumna in celo stropna, zlasti v kontekstu z zagotovili o pluralizmu itd. Vendar nas praksa opozarja, da le ni docela tako. Posredno pričča zato tudi nezaupljivost dela Slovencev, ki živijo onstran jugoslovanskih meja. Zakaj se npr. pisatelji na Koroškem in Tržaškem do delegacij Društva slovenskih pisateljev obnašajo nezaupljivo in jih (nekateri), kljub vsem zagotovilom, da ni tako, razumejo kot nekakšne agitprop skupine, ki da skušajo izvoziti revolucijo? Nekateri se ne želijo včlaniti v društvo, ker ga razumejo kot (tudi) politično organizacijo (sekcijo SZDL SRS).

Navsezadnje si vendarle moramo vsi Slovenci zastaviti vprašanje, ali nam je res vsem toliko do enotnega slovenskega kulturnega prostora, da smo vsi pripravljeni pozabiti svoje politične (ideološke) predsodke in premagati vse mogoče razcepjenosti, ki živijo v nas samih, ali pa bomo vizijo enotnega slovenskega kulturnega prostora še naprej gojili kot zgolj projekt za prihodnost in še nadalje drugi drugim postavljali najrazličnejše pogoje.

In ne nazadnje se moramo soočiti tudi z vprašanjem, do kolikšne mere je dejansko Jugoslavija (druge republike, državna uprava, razredno/inter-

nacionalistično utemeljujoča se politika) pripravljena omogočati zamisel enotnega slovenskega kulturnega prostora (ZIS kljub vsem slovenskim ugovorom še vedno vztraja pri depozitu, delegat zvezne skupščine iz SR Srbije je zahteval, naj ustavno sodišče razsodi o utemeljenosti depozitnih olajšav za imetnike maloobmejnih prepustnic, kar je uperjeno zoper maloobmejni promet ob slovenskih mejah, šolski programi jugoslovanskih šol nudijo učencem zelo malo znanja o posebnem položaju slovenskega naroda, ki živi, če odmislimo zdomce in izseljence, v štirih državah — tudi skupna jedra v tem pogledu ne predlagajo izboljšanja).

Ali Slovenci res smo in hočemo biti narod ali pa je to le jalova izmišljija romantičnega krila slovenskih pisateljev in pesnikov?

Tone Peršak

Bo letos rekordna žetev — antologij?

Še zmerom, kot kaže, ima svojo težo misel, da poezija še najbolj zanesljivo priča o vzponu duha in stiskah kakega naroda; še posebej primerna se pokaže takrat, ko so ji zaupane naloge nekakšne predhodne straže, znanilke nečesa, kar šele prihaja ali bi vsaj želelo priti, ko bi bila vrata iz temè v temò kaj bolj odprta, kot so v resnici, zato je že uspeh v narodovi zavesti o sebi, če se skozi prebije vsaj »pesem, ki hoče biti luč«. Kakor koli že: dogaja se nam, da naš kulturni vstop v kako deželo, bližnjo in daljno, še zmerom opravi poezija, v praznični in v skoraj uradni, pooblašteni obliki, če prihaja z vizitko — antologije.

In nekaj takšnih »uradnih sprejemov« na tujem je naša poezija letos že opravila, nekaj pa jih je še vpisanih v letošnji koledar. Če damo tem napovedim količkaj teže, smemo zapisati, da bomo sklenili leto kot najbrž najuspešnejše doslej.

Naj se najprej ustavimo pri že znanem: spomladi je pri praški založbi Odeon izšla pravzaprav že kar bibliografsko razkošno opremljena antologija sodobne slovenske poezije. Njena urednika, zdaj že pokojni češki pesnik Vilém Zavada in naš Oton Berkopec, sta jo med češke ljubitelje pospremila s pomenljivim naslovom *Nove zvezde nad Triglavom* (Nové Hvězdy nad Triglavem). S tem sta hotela opozoriti na kontinuiteto pri predstavitvi slovenske poezije pri Čehih, namreč: pod naslovom *Zvezde nad Triglavom* je leta 1940 izšla prva, takoj po vojni, leta 1946, pa druga izdaja knjižne predstavitve slovenske poezije, ki jo zaradi strogega izbora pesnikov in kvalitete prevodov smemo imeti reprezentativno antologijo (zastopanih je triindvajset pesnikov od O. Župančiča do B. Faturja). Kontinuiteto pomeni Oton Berkopec, ki je bil pobudnik obeh antologij, urednik in sodelavec, pa tudi prevajalec. Veliko večino prevodov je v najnovejšem izboru opravil Vilém Zavada. Sedanja antologija pomeni tudi generacijsko kontinuiteto, v njej so: Matej Bor, Jože Udovič, Ivan Minatti, Tone Pavček, Lojze Krakar, Kajetan Kovič, Ciril Zlobec, Janez Menart, Gregor Strniša, Dane Zajc, Svetlana Makarovič, Ervin Fritz, Tone Kuntner in Saša Vegri.

Ob tej antologiji slovenske poezije na Češkem kaže ponovno ugotoviti, da je prav Češka med tistimi deželami, ki so najbolj odprte slovenski lite-